

บทที่ 5

สรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

การพัฒนาแหล่งน้ำเพื่อการเกษตร เป็นการจัดหาและนำน้ำจากแหล่งน้ำธรรมชาติมาใช้ให้เป็นประโยชน์ในด้านการเกษตรด้วยวิธีการที่เหมาะสม โดยเฉพาะการนำน้ำมาใช้เพื่อการเพาะปลูกและการเลี้ยงสัตว์ การเพาะปลูก อาศัยเพียงน้ำฝนและน้ำจากแหล่งน้ำธรรมชาติเป็นหลัก ทำให้พืชได้รับน้ำไม่สม่ำเสมอตามที่พืชต้องการ เป็นผลให้ผลิตผลที่ได้รับไม่ดีเท่าที่ควร อีกทั้งความผันแปรเนื่องจากฝนตกไม่พอเหมาะกับความต้องการเสมอๆ เป็นเหตุให้การเพาะปลูกเสียหายอยู่บ่อยๆ

การศึกษาเรื่องการจัดการทรัพยากรน้ำเพื่อการเกษตรบ้านหนองผ้าขาว ตำบลน้ำดิบ อำเภอป่าซาง จังหวัดลำพูน มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาสภาพการใช้ทรัพยากรน้ำเพื่อการเกษตรในปัจจุบันของเกษตรกรในบ้านหนองผ้าขาว และเสนอแนะรูปแบบที่เหมาะสมในการจัดการทรัพยากรน้ำเพื่อการเกษตรในพื้นที่บ้านหนองผ้าขาว

5.1 สรุป

5.1.1 ข้อมูลทั่วไปเกี่ยวกับลักษณะส่วนบุคคล

เกษตรกรกลุ่มตัวอย่างในเขตพื้นที่บ้านหนองผ้าขาว ส่วนใหญ่เป็นเพศหญิง เนื่องจากระยะเวลาเก็บข้อมูลอยู่ในระหว่างการเพาะปลูกของเกษตรกร หลังจากการปลูกข้าวผู้ชายต้องดูแลข้าวที่นาส่วนผู้หญิงดูแลบ้าน ดังนั้นขณะเก็บข้อมูลจึงพบเพศหญิงมากกว่าเพศชาย ซึ่งมีอายุมากกว่า 35 ปี เนื่องจาก ประชากรในเขตบ้านหนองผ้าขาวมีฐานะค่อนข้างยากจน ระดับการศึกษาสูงสุด จบชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น ทั้งนี้อาจเป็นเพราะความต้องการจำนวนแรงงานในครัวเรือน

5.1.2 ข้อมูลเกี่ยวกับรูปแบบการเกษตร

สำหรับจำนวนพื้นที่ถือครองของเกษตรกรส่วนใหญ่อยู่ระหว่าง 2-5 ไร่ ระยะห่างของพื้นที่ทำการเกษตรส่วนใหญ่จะอยู่ห่างจากอ่างเก็บน้ำหรือคลองซอยย่อย 501-1,000 เมตร พืชที่ปลูกได้ คือ ข้างกับหอม ส่วนอุปสรรคสำคัญที่มีต่อการจัดรูปแบบการเกษตร คือ ปริมาณน้ำไม่เพียงพอ และคลองส่งน้ำไม่ทั่วถึง และการได้รับการส่งเสริมทางด้านการเกษตรส่วนใหญ่จะไม่ได้รับการส่งเสริมจากหน่วยงานใด

5.1.3 ข้อมูลเกี่ยวกับการใช้น้ำเพื่อการเกษตร

น้ำเพื่อใช้การเกษตรของเกษตรกรจะได้รับน้ำมาจากแม่น้ำปิง เนื่องจากเป็นแหล่งน้ำที่เป็นธรรมชาติที่ไหลผ่านหมู่บ้าน จึงส่งน้ำเพื่อการเกษตรได้หลายพื้นที่ทำให้ประชากรสามารถอาศัยน้ำจากแม่น้ำปิงเพื่อการเกษตรได้มากกว่าแหล่งอื่น การขนส่งน้ำจากแหล่งน้ำไปยังพื้นที่ทำการเกษตรอาศัยคลองส่งน้ำเป็นหลัก

5.1.4 ข้อมูลเกี่ยวกับอุปสรรคในการใช้น้ำเพื่อการเกษตร อุปสรรคที่สำคัญคือ ระบบการจ่ายน้ำไม่ดี คลองส่งน้ำยังเป็นดิน จึงทำให้เกิดการสูญเสียน้ำ และอีกทางหนึ่งสูญเสียน้ำจากการดูดซึมน้ำของดิน ส่วนการจัดรอบเวรการส่งน้ำส่วนใหญ่จะมีความเห็นว่าต่างคนต่างใช้ ควรร่วมกันจัดระบบ จึงทำให้อำนาจในการตัดสินใจในการส่งน้ำใช้เพื่อการเกษตรอยู่กับกลุ่มผู้ใช้น้ำ และเมื่อเกิดปัญหาอุปสรรคเกี่ยวกับการใช้น้ำเพื่อการเกษตรขึ้นมาจะมีการจัดการประชุมกันเพื่อร่วมกันในการวางแผนแก้ปัญหาที่เกิดขึ้น โดยส่วนใหญ่การประชุมจะเกิดขึ้นเดือนละครั้ง คือในช่วงที่มีการเพาะปลูก ข้อขัดแย้งในเรื่องการใช้น้ำเพื่อการเกษตรเกิดขึ้นในบางครั้งเฉพาะปีที่เกิดความแห้งแล้งรุนแรงมากๆ ซึ่งสาเหตุสำคัญที่ก่อให้เกิดการขัดแย้ง คือ ระบบการส่งน้ำไม่ดี จึงทำให้เกิดปัญหาแก่งแย่งน้ำตามมา ซึ่งหน้าที่ในการดูแลคลองส่งน้ำควรเกิดจากชาวบ้าน

5.1.5 ข้อมูลเกี่ยวกับความเข้มแข็งของชุมชน

เกษตรกรส่วนใหญ่มีความผูกพันกับท้องถิ่นนี้มาเป็นระยะเวลาานาน ทั้งนี้สังเกตได้จากการที่ส่วนใหญ่จะอาศัยอยู่ในท้องถิ่นนี้นานกว่า 16 ปี จึงทำให้เกิดความสนิทสนมกลมเกลียวกันระหว่างเพื่อนบ้าน เกิดความศรัทธา ความไว้วางใจ และความพอใจในการให้ความร่วมมือกับท้องถิ่นและได้มีการจัดตั้งกลุ่มขึ้นมาเพื่อกันจัดการการใช้น้ำเพื่อการเกษตรในพื้นที่ในเขตตำบลสมัย ซึ่งผู้ที่เป็นสมาชิกของกลุ่มส่วนใหญ่จะเป็นสมาชิกกลุ่มผู้ใช้น้ำ ซึ่งในการจัดตั้งกลุ่มสมาชิกมีส่วนร่วมในการติดตามผล

5.1.6 ข้อมูลที่รวบรวมจากกลุ่มผู้นำชุมชนเกี่ยวกับการจัดการทรัพยากรน้ำเพื่อการเกษตร ได้แก่ วิธีการจัดการ การวางแผน อุปสรรคในการจัดการน้ำ การแก้ไขปัญหา

กรณีของความคิดเห็นเกี่ยวกับการจัดการทรัพยากรน้ำเพื่อการเกษตรที่เหมาะสมต้องอาศัยความร่วมมือจากหลายๆ หน่วยงานร่วมกันรับผิดชอบ ได้แก่ ชาวบ้าน อบต. เกษตรตำบลเจ้าหน้าที่ชลประทาน เนื่องจาก การจัดการทรัพยากรน้ำเพื่อการเกษตรให้เหมาะสมและมีประสิทธิภาพนั้นจะต้องเริ่มจากตัวของเกษตรกรเอง ซึ่งเป็นผู้สัมผัสกับปัญหาโดยตรง คือ ปัญหาความขาดแคลนทรัพยากรน้ำใช้สำหรับการทำการเกษตร เมื่อทราบปัญหาแล้วจึงนำมาวางแผนทางการจัดการการใช้ทรัพยากรน้ำเพื่อการเกษตรในอนาคต โดยใช้หลักของภูมิปัญญาชาวบ้านก่อน เช่น การรวมกลุ่มของคนในชุมชนเพื่อการจัดตั้งกลุ่มผู้ใช้น้ำขึ้นมาเป็นตัวแทนในการจัดการการใช้

ทรัพยากรน้ำเพื่อการเกษตร เป็นต้น การรวมกลุ่มนี้ทำให้ชาวบ้านสามารถปฏิบัติตามได้ง่ายเนื่องจากเป็นกฎที่พวกเขาช่วยกันวางขึ้น ส่งผลให้เกิดความเต็มใจร่วมกันปฏิบัติตามแผนที่ได้กำหนดไว้อย่างเคร่งครัด รวมทั้งควรได้รับการส่งเสริม สนับสนุน ด้านความรู้ และเทคโนโลยีจากหน่วยงานที่มีความรู้ความสามารถจากรัฐ เช่น เกษตรตำบล เพื่อให้ดำเนินการจัดการทรัพยากรน้ำเพื่อการเกษตรของชาวบ้านประสบผลสำเร็จ และสามารถแก้ไขปัญหาเกี่ยวกับปริมาณน้ำไม่เพียงพอแก่การเพาะปลูกได้อย่างมีประสิทธิภาพดียิ่งขึ้น

สำหรับวิธีการจัดการทรัพยากรน้ำที่เหมาะสมสำหรับเกษตรกรบ้านหนองผ้าขาว คือ มีการปรับปรุง และดูแลระบบของคลองส่งน้ำให้ดียิ่งขึ้น เช่น ปรับปรุงคลองส่งน้ำจากคลองดิน เป็นคลองคอนกรีต ซึ่งวิธีการเหล่านี้ต้องอาศัยการสนับสนุนด้านเงินทุนจากรัฐ อีกทั้งยังต้องการการวางแผนและแก้ปัญหา ในการใช้น้ำอย่างมีประสิทธิภาพ การบำรุงรักษา ซ่อมแซม สิ่งเหล่านี้ล้วนเป็นหน้าที่ของชาวบ้านในท้องถิ่นที่ต้องร่วมมือ ร่วมแรงกันปฏิบัติ เพื่อรักษาประสิทธิภาพของระบบส่งน้ำและคลองส่งน้ำให้ได้อยู่เสมอ

ในการจัดการทรัพยากรน้ำเพื่อการเกษตรอย่างมีประสิทธิภาพนั้น เห็นว่าต้องอาศัยความร่วมมือจากหลายๆ ฝ่าย ดังนั้นนอกจากจะอาศัยการสนับสนุนจากรัฐในด้านการปรับปรุงสภาพของคลองส่งน้ำแล้ว ตัวเกษตรกรเองยังต้องมีแนวคิดเกี่ยวกับการวางแผนการจัดการการใช้น้ำเพื่อการเกษตรในอนาคตไว้ด้วย แต่สำหรับกลุ่มเกษตรกรในบ้านหนองผ้าขาวนี้ยังไม่มีการวางแผนการจัดการการใช้น้ำเพื่อการเกษตรในอนาคตเท่าใดนัก ส่วนใหญ่ยังรอความช่วยเหลือจากหน่วยงานอื่นๆ อยู่ สิ่งเหล่านี้ก่อให้เกิดปัญหาความขัดแย้งในการใช้ทรัพยากรน้ำเพื่อการเกษตรตามมาได้

5.2 อภิปรายผล

ผลการศึกษาเรื่อง การจัดการทรัพยากรน้ำเพื่อการเกษตรของบ้านหนองผ้าขาว ตำบลน้ำดิบ อำเภอป่าซาง จังหวัดลำพูน สามารถแยกอภิปรายตามวัตถุประสงค์ในการวิจัย ได้ดังนี้

5.2.1 สภาพการใช้น้ำเพื่อการเกษตรของกลุ่มเกษตรกร จากการศึกษาพบว่าเกษตรกรส่วนใหญ่อาศัยแม่น้ำปิงเพื่อทำการเกษตรเพียงแหล่งเดียว ถ้าปีไหนปริมาณน้ำน้อยหรือแล้งจะทำให้เกษตรกรไม่สามารถทำการเพาะปลูกได้เลย แต่ในปัจจุบันหลังจากที่มีการสร้างคลองขึ้นในเขตพื้นที่เกษตรกรรมแล้ว ทำให้เกษตรกรบางส่วนได้รับน้ำจากอ่างเก็บน้ำมาเสริมน้ำจากแม่น้ำปิง ทำให้การเพาะปลูกมีประสิทธิภาพมากขึ้น รวมทั้งจำนวนประชากรที่เพิ่มมากขึ้นมีผลต่อการขยายพื้นที่ทำการเกษตรเพิ่มมากขึ้น และความต้องการทรัพยากรน้ำเพื่อการเกษตรเพิ่มมากขึ้นตามลำดับ จึงทำให้

ปริมาณน้ำที่ได้รับไม่เพียงพอต่อความต้องการใช้ทรัพยากรน้ำเพื่อการเกษตรของเกษตรกร หรือมีปริมาณน้อยทำให้ผลผลิตไม่สมบูรณ์

ดังนั้นการอาศัยแม่น้ำตามธรรมชาติเป็นปัจจัยในการเพาะปลูกเพียงแหล่งเดียว โดยไม่มีน้ำจากแหล่งอื่นมาเสริม ทำให้ปริมาณน้ำที่ได้รับกลายเป็นปัจจัยสำคัญที่กำหนดจำนวนครั้งของการเพาะปลูกพืชของเกษตรกรบ้านหนองผ้าขาว

5.2.2 รูปแบบการจัดการทรัพยากรน้ำเพื่อการเกษตรของกลุ่มเกษตรกร

สำหรับการจัดการทรัพยากรน้ำเพื่อการเกษตรในปัจจุบัน คือ การจัดทำระบบการส่งน้ำ เช่น การจัดระบบคลองส่งน้ำสายใหญ่และคลองส่งน้ำสายย่อย มีการรวมกลุ่มกันเพื่อการประชุมวางแผนการจัดสรรน้ำเพื่อการเกษตร รวมทั้งออกกฎระเบียบข้อบังคับที่ใช้กันในกลุ่มผู้ใช้น้ำของแต่ละปี ซึ่งแบ่งการดูแลโดยใช้คลองซอยเป็นตัวกำหนด และมีการเลือกนายเหมืองเพื่อเป็นประธานกลุ่ม ซึ่งความจริงน่าจะเป็นวิธีการจัดการที่ดี แต่จากการเลือกคณะกรรมการขึ้นมาเป็นตัวแทนแล้ว ทำให้การตัดสินใจส่วนใหญ่ขึ้นอยู่กับคณะกรรมการเป็นหลัก เกษตรกรรายอื่นจึงไม่ได้แสดงความคิดเห็นเท่าใดนัก ดังนั้นเพื่อลดปัญหาความขัดแย้งเรื่องการจัดการทรัพยากรน้ำเพื่อการเกษตรภายหลัง จึงควรเน้นให้เกษตรกรมีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรน้ำเพื่อการเกษตรตั้งแต่เริ่มต้น คือ การวางแผน การปฏิบัติ และการประเมินผล พร้อมกับคณะกรรมการที่ถูกเลือกตั้งขึ้นมา

สำหรับวิธีการในการเพาะปลูกนั้น เพื่อให้สามารถจัดสรรน้ำให้เพียงพอแก่การเพาะปลูกของเกษตรกร จำเป็นต้องใช้รูปแบบการเพาะปลูกที่ประหยัดน้ำมากที่สุด ในที่นี้ขอเสนอรูปแบบการจัดการทรัพยากรน้ำเพื่อการเกษตร โดยให้คำนึงถึงวิธีการส่งน้ำ การวางแผนการส่งน้ำ การเลือกวิธีการให้น้ำ การกำหนดการให้น้ำที่เหมาะสม การจัดแผนการปลูกพืช และการลดการสูญเสียน้ำ เป็นเกณฑ์ อีกทั้งประเด็นดังกล่าวยังสามารถนำมาเป็นข้อมูลพื้นฐานในการจัดการทรัพยากรน้ำเพื่อการเกษตรของหมู่บ้านในอนาคตได้

สำหรับปัจจัยสำคัญที่มีผลทำให้การมีส่วนร่วมของเกษตรกรมีน้อย คือ การที่เกษตรกรส่วนใหญ่ยังขาดความรู้ความเข้าใจในวิธีการและประโยชน์ของการเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรน้ำเพื่อการเกษตรของตำบลอย่างแท้จริง สืบเนื่องจากสภาพการจัดการทรัพยากรน้ำเพื่อการเกษตรของบ้านหนองผ้าขาวในปัจจุบันที่ไม่มีประสิทธิภาพเท่าใดนัก เพราะไม่สามารถจัดสรรทรัพยากรน้ำเพื่อการเกษตรให้แก่เกษตรกรอย่างเพียงพอ ก่อให้เกิดปัญหาการแก่งแย่งทรัพยากรน้ำจนกระทั่งเกิดกรณีวิวาทกันขึ้น ถ้ามีการสร้างโอกาสให้กับกลุ่มเกษตรกรได้เข้ามามีส่วนร่วมให้ความร่วมมือในกิจกรรมการแก้ไขปัญหา เพื่อทำการพัฒนา ปรับปรุง และวางแผนการดำเนินการ ให้บรรลุวัตถุประสงค์ ปัญหาต่างๆ ก็จะไม่เกิดขึ้น

ดังนั้นสำหรับแนวทางในการยุติปัญหาเรื่องน้ำนั้นต้องผลักดันให้เกษตรกรเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรน้ำเพื่อการเกษตร พยายามสร้างจิตสำนึกของการอนุรักษ์น้ำและความสามัคคีให้เกิดแก่ชาวบ้าน เริ่มจากการเผยแพร่ข้อมูลข่าวสารทางการเกษตรให้ชาวบ้านรับรู้มากขึ้น รวมทั้งการเปิดโอกาสให้ชาวบ้านเข้ามามีส่วนร่วมในการเสนอแนะและแสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับการดำเนินการของกลุ่มมากขึ้น ซึ่งจะทำให้ชาวบ้านเกิดความรู้สึกถึงความเป็นเจ้าของระบบการจัดการเหล่านั้นร่วมกัน และนำไปสู่การยอมรับ เต็มใจที่จะดูแลและปฏิบัติตามกฎระเบียบที่กลุ่มวางขึ้นมา วิธีการเหล่านี้เป็นวิธีการหนึ่งที่กระตุ้นให้เกษตรกรสามารถดำเนินการจัดการทรัพยากรแบบพึ่งพาตนเองได้วิธีหนึ่ง ซึ่งเป็นการสนองนโยบายแผนการพัฒนาประเทศฉบับที่ 8, 9, 10 ของรัฐบาลที่เน้นคนเป็นศูนย์กลางของการพัฒนา เท่ากับเป็นการลดภาระในการดูแลของรัฐให้น้อยลง ความร่วมมือเหล่านี้ต้องได้รับจากชาวบ้านทุกคน ที่มีความเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกัน โดยแบ่งหน้าที่ความรับผิดชอบอย่างเป็นระบบตามหลักการที่กลุ่มกำหนดไว้ เช่น เกษตรกรที่อยู่ในสายคลองส่งน้ำสายเดียวกัน ควรช่วยกันดูแล และบำรุงรักษา ซ่อมแซมเมื่อเกิดความเสียหาย เป็นต้น

จากการปกครองในรูปแบบเดิมที่เน้นให้การจัดการส่วนใหญ่ขึ้นอยู่กับการตัดสินใจของรัฐบาล แม้แต่การจัดการทรัพยากรน้ำเพื่อการเกษตรก็ยังคงรอการช่วยเหลือจากรัฐบาล ทำให้ชาวบ้านไม่สามารถพึ่งตนเองได้เท่าที่ควร ดังนั้นทางภาครัฐควรเปิดโอกาสให้ชาวบ้านเป็นผู้จัดการเองทั้งหมด โดยที่รัฐคอยให้การสนับสนุนด้านเทคโนโลยี และวิธีการที่ทันสมัยอย่างสม่ำเสมอ

ผลก็คือ เกษตรกรสามารถปลูกพืชได้อย่างมีประสิทธิภาพเนื่องจากได้รับน้ำในการเพาะปลูกมากขึ้น ผลผลิตดีขึ้น ส่งผลให้ความเป็นอยู่ของเกษตรกรดีขึ้นตามลำดับ และการดำเนินงานของการรวมกลุ่มเกษตรกรยังต้องอยู่ภายใต้กฎระเบียบที่กลุ่มเป็นผู้จัดตั้งขึ้นมา เพื่อให้การปฏิบัติงานเป็นระเบียบ และไปในแนวทางเดียวกัน

5.3 ข้อเสนอแนะ

5.3.1 ข้อเสนอแนะทั่วไป

สำหรับข้อเสนอแนะของเกษตรกร เกี่ยวกับการจัดการทรัพยากรน้ำเพื่อการเกษตรของบ้านหนองผ้าขาว ในครั้งนี้ เกษตรกรส่วนใหญ่ต้องการให้หน่วยงานราชการ ทำการปรับปรุงระบบการส่งน้ำของหมู่บ้าน โดยให้หน่วยงานราชการทำการลาดคอนกรีตคลองส่งน้ำต่างๆ รวมทั้งต้องการการส่งเสริม ด้านการรวมกลุ่ม เพื่อให้เกิดความเข้มแข็งของชุมชน ทำให้เกษตรกรมีส่วนร่วมในการวางแผนและปฏิบัติ ตามแผนที่วางร่วมกันอย่างมีประสิทธิภาพ

5.3.2 ข้อเสนอแนะสำหรับประชาชนที่มีอาชีพเกษตรกรรม

- 1) ควรเข้าร่วมกิจกรรมและแก้ไขปัญหาเกี่ยวกับการจัดการทรัพยากรน้ำเพื่อการเกษตรของท้องถิ่น เพื่อสร้างความสามัคคีในชุมชน
- 2) ควรหาความรู้เพิ่มเติมเกี่ยวกับการจัดการทรัพยากรน้ำเพื่อการเกษตรอยู่เสมอทั้งจากภายในชุมชนและภายนอกชุมชน
- 3) ควรตระหนักว่าทรัพยากรน้ำเป็นสิ่งที่มีความสำคัญ และใช้อย่างประหยัด เพื่อให้คนรุ่นหลังมีทรัพยากรน้ำใช้ต่อไป
- 4) หลีกเลี่ยงจิตสำนึกในการใช้ประโยชน์จากน้ำให้เกิดประโยชน์และความคุ้มค่ามากที่สุดให้กับเยาวชน
- 5) ร่วมกันช่วยกันปลูกต้นไม้ เพราะต้นไม้เป็นแหล่งกำเนิดน้ำแหล่งต้นน้ำที่สำคัญที่สุด
- 6) จัดสรรงบประมาณเพื่อดูแล และปรับปรุง ซ่อมแซม เกี่ยวกับการจัดการน้ำเพื่อการเกษตร เพื่อให้มีการพัฒนาที่ดียิ่งขึ้นไปเป็นผลประโยชน์ต่อท้องถิ่นที่อยู่อาศัยต่อไป

5.3.3 ข้อเสนอแนะสำหรับเจ้าหน้าที่ของรัฐ

- 1) ควรให้คำแนะนำด้านรูปแบบวิธีการจัดการทรัพยากรน้ำเพื่อการเกษตรอย่างมีประสิทธิภาพ ให้กับเกษตรกรตำบลและประชาชนอย่างสม่ำเสมอ
- 2) ควรให้คนในท้องถิ่นมีส่วนร่วมคิด วางแผน ปฏิบัติ แก้ไข และบำรุงรักษาระบบจัดการทรัพยากรน้ำเพื่อการเกษตรของชุมชนร่วมกับราชการ เพื่อสร้างจิตสำนึกของความเป็นเจ้าของระบบการจัดการให้เกิดขึ้นกับคนในท้องถิ่น
- 3) การสำรวจสภาพปัญหาการขาดแคลนแหล่งน้ำ ต้องสำรวจถึงจำนวนแหล่งน้ำแต่ละประเภททั้งของส่วนราชการและแหล่งน้ำส่วนตัวของชาวบ้าน รวมทั้งสภาพของแหล่งน้ำว่าใช้ได้เป็นปกติหรือชำรุด ปริมาณน้ำในแต่ละแห่งควรสำรวจทั้งฤดูฝนและฤดูแล้ง รวมทั้งวิเคราะห์คุณภาพน้ำแหล่งน้ำใต้ดินและผิวดิน และจัดทำเป็นทะเบียนแหล่งน้ำของหมู่บ้าน เพื่อใช้ประกอบการพิจารณาในการวางแผนเพื่อจัดสรรแหล่งน้ำ นอกจากนี้ในพื้นที่ที่สภาพน้ำใต้ดินเป็นสนิมเหล็กควรให้ความสำคัญพิเศษในการวิเคราะห์ปัญหาเพื่อจัดสรรประเภท แหล่งน้ำที่เหมาะสม
- 4) ประสานแผนงานพัฒนาแหล่งน้ำอย่างเป็นระบบแบบบูรณาการกับกรมทรัพยากรน้ำ กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม โดยร่วมกันจัดทำข้อมูลพื้นฐานด้านแหล่งน้ำและพิจารณาถึงปัญหาความขาดแคลนแหล่งน้ำในพื้นที่เป้าหมายร่วมกับ กรมทรัพยากรน้ำ ควรทบทวนแผนงานการจัดสรรแหล่งน้ำโดยจัดสรรแหล่งน้ำให้เฉพาะพื้นที่ที่มีความขาดแคลนน้ำที่แท้จริง สำหรับแหล่งน้ำที่มีอยู่แล้วเช่น บ่อบาดาลที่มีสภาพชำรุดขาดการดูแลซ่อมแซมควร

ประสานงานกับองค์การบริหารส่วนตำบลดำเนินการแก้ไข ซ่อมแซมแหล่งน้ำที่ชำรุดให้ใช้งานได้ หรือมุ่งเน้นการพัฒนาแหล่งน้ำเพื่อทดแทนการสร้างใหม่ซึ่งต้องใช้งบประมาณสูง

5) จัดทำเครื่องมือชี้วัดการพัฒนาของหมู่บ้าน เช่น ดัชนีความเข้มแข็งของชุมชน ดัชนีการพัฒนาคุณภาพชีวิต เพื่อเป็นเครื่องมือวัดความพร้อมของชุมชนในหมู่บ้านเป้าหมาย ซึ่งหน่วยงานที่ทำหน้าที่จัดสรรแหล่งน้ำ สามารถประเมินความสามารถในการบริหารจัดการของหมู่บ้านเพื่อจัดลำดับ ความสำคัญของหมู่บ้านที่จะจัดสรรแหล่งน้ำต่อไป

6) จัดให้มีการติดตามและประเมินผลการดำเนินงานของหน่วยพัฒนาการเคลื่อนที่ รวมทั้งประเมินผลการพัฒนาเชิงพื้นที่ เพื่อทราบถึงระดับการพัฒนาของพื้นที่เป้าหมายในการ จัดลำดับความสำคัญก่อนหลังการพัฒนาของพื้นที่ รวมทั้งลำดับการขาดแคลนน้ำของหมู่บ้าน เป้าหมายเพื่อจัดสรรแหล่งน้ำให้เหมาะสมแต่ละพื้นที่ต่อไป

5.3.4 ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

- ระยะเวลาในการเก็บข้อมูลแบบสอบถาม เนื่องจากในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ ประสบบัญหาความล่าช้าในการเก็บรวบรวมข้อมูลจากเกษตรกรกลุ่มตัวอย่าง ทั้งนี้เนื่องจากใน ระยะเวลาการเก็บรวบรวมข้อมูลเป็นช่วงฤดูกลางเพาะปลูก (ข้าว) ทำให้เกษตรกรกลุ่มตัวอย่าง ส่วน ใหญ่ไปทำนา จึงทำให้ต้องใช้ระยะเวลาในการเก็บแบบสัมภาษณ์นาน

ดังนั้นในการวิจัย จึงควรทำการศึกษาพื้นที่ที่จะเก็บข้อมูลให้ละเอียด ระยะเวลาใน การเก็บข้อมูล รวมทั้งช่วงเวลาในการทำการเกษตร ทั้งนี้เพื่อไม่ให้ประสบบัญหาความล่าช้าในการ เก็บข้อมูล

- ออกแบบสอบถาม จากการวิจัยครั้งนี้พบว่า เกษตรกรกลุ่มตัวอย่างผู้ตอบแบบ สัมภาษณ์ส่วนใหญ่ไม่เข้าใจข้อความของแบบสัมภาษณ์ทางผู้วิจัยสร้างขึ้น ทำให้มีการปรับแก้ แบบสอบถาม และอธิบายแบบสัมภาษณ์แก่กลุ่มตัวอย่างหลายครั้ง ทำให้เกิดปัญหาความล่าช้าในการ ออกสัมภาษณ์กลุ่มตัวอย่าง